

B U D A P E S T

TITKOS TALÁLKOZÓ

Ha valamely naiv színházrajongó egy kora júniusi estén órájára pillantván így rikkantott volna fel egy budapesti szegleten: „Nosza, *fesztiváljunk* egyet!”, és legott elindult volna megkeresni a Nagy Színházi Fesztivált, bizony nem lelt volna rá, mert *ilyen nem zajlott* Budapesten. Persze, mondom, aki így cselekedett volna, máris hatalmas naivitásról vagy mértéktelen tájékozatlanságról tesz ezzel tanúbizonyságot. Hisz' valamire való színház(körül)i ember két dologgal mindenképp tisztában van. Ad egy: ezt a mi kis színházi találkozónkat mintha évekre érvényes rontással sújtotta volna a Csúf Keleti Eljelentéktelenítő Boszorka. Ad kettő: Budapesten *eleve* nincs rá esély, hogy a találkozó fesztivállá váljon. Közhely, de igaz: ehhez túl nagy a város. Bármely más helyszínen - otthonu-kat/életüket kicsit odahagyva - a színházi népek azért jelennek meg, hogy *részt vegyenek*, következésképp ha

különböző programokon. Budapest viszont sokaknak otthona, akik így nem szakadnak ki életük „normális”, rohanós ritmusából, nem „adják oda magukat”. A nem budapestieknek meg annyi mindent kínál a város, nem biztos, hogy mind közül épp a Találkozó rendezvényeit találják a legfontosabbnak.

Mindeztért nincs kin elverni azt a bizonyos port - egyébként minek is porveréssel bíbelődni, hisz' tudjuk, ez az idej amolyan köztes fesztivál, kényszerfesztivál volt: egy nagyon rossz tavalyi és egy remélhetőleg nagyszerű jövő évi találkozó között kellett a folyamatosságot biztosítani.

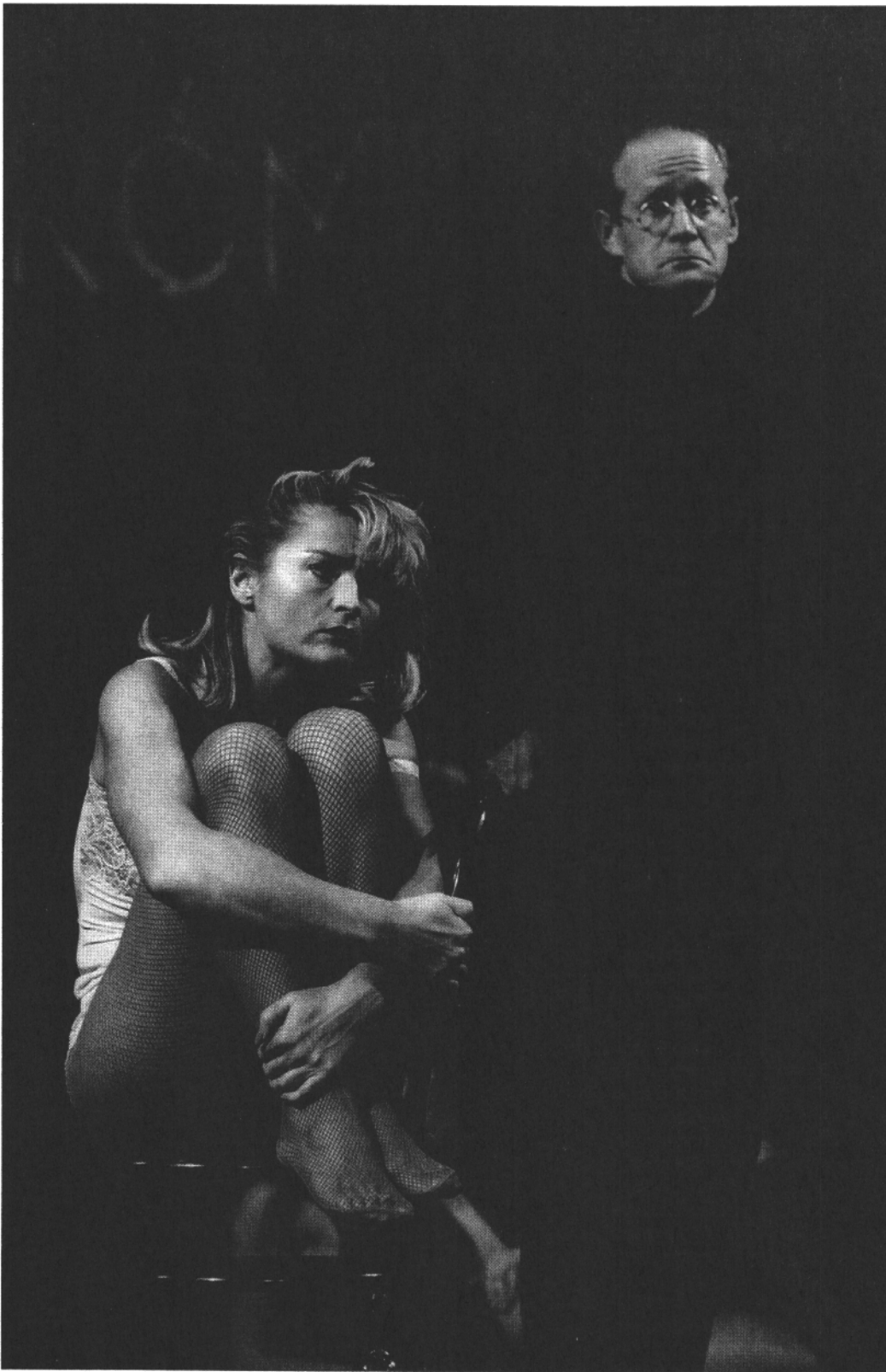
Mert hogy *kell egy fesztivál* - még ha a Találkozó ritkán sikeredett is valóban azzá -, az többségünk számára evidencia. Sok egyéb mellett például azért kell, hogy láthassuk, hol tartunk, milyenek vagyunk - vagyis egymás mellé helyezvén a különben külön levőket, tükröt tartsunk... magunknak. Talán ezért is

vagyunk néha igen dühösek erre a találkozóra: mert olyan képet mutat, amelyet. Akkor aztán megdöbbenünk: úristen, mennyi nívótlanság, mennyi szakmai hiba, mennyi gondolati-esztétikai bicsaklás fér el kicsiny színpadainkon. (Nem véletlen, hogy szinte folyamatos a vita a válogatás alapvető szempontját illetően: a legjobbakból kell-e reprezentatív kirakatot rendezni, vagy a legszélesebb honi spektrumot bemutatva „halomba hordani”, amit széles e hazában találunk, ekképpen adni „hű” képet a valós helyzetről.)

Úgy tűnik, az idén végső soron a Minőségi Szelekció mellett döntöttek az arra hivatottak. Mondhatjuk: megbízható átlagszínvonal, viszonylagos sokszínűség jellemezte a programot az Atlantisz Színházról Zalaegerszegig, Aschertől Zsótérig. Amennyire egyáltalán léteznek különböző stílusok színjátszásunkban, annyira meg is mutathattak ezen a találkozón (még az

Lengyel Ferenc a *Kés a tyúokban* című előadásban (Schiller Kata felvétele)

Vásári Mónika (Éva) és Epres Attila (Lucifer) a kecskeméti *Az ember tragédiájában* (Walter Péter felvétele)

is kegyesen befogadtattak). Akadhatnak ugyan kiemelkedő előadások, amelyek méltatlanul kimaradtak a válogatásból, de olyan talán egy sem jutott el a Találkozóra, amelyet a szakma egyöntetűen oda nem illőnek, szégyellni valónak ítélné meg.

Vitatható produkció volt néhány - de az mégiscsak más eset.

Magam például úgy találtam, Nemzeti Büszkeségünk *iskolás* interpretációja (Kecskemét) nemcsak didaktikus és zavaros volt - eszmeileg és színpadi megvalósításában egyaránt -, de éppen a ráérőszakolt gondolati

konstrukció miatt szinte értelmezhetetlen is; afféle rendezői *túltengés*. Mások - komoly ítések - rendkívül lelkesen nyilatkoztak ugyanerővel a produkcióról. Vagy: méltán népszerű színésznők szinte fürdött a füledt amerikai kamaradráma (*A vágy villamosa*) főszerepében; színes játéka sok nézőt szó szerint elvarázsolt, volt, aki egyenesen ezt tartotta Az Év Alakításának. Engem ugyanakkor inkább zavart az a rendkívüli *ügyesség*, amellyel - a színészi eszközök hatalmas tárházát felvonultatva - ujjja köré csavarta a nézőket; azt mondanám, sajnálatos módon ő is

túllőtt a célon. Aztán: a hírek szerint az értő kaposvári közönség nagy szeretete övezi a hős könyvtárosról szóló legújabb kori *Don Quijote*-parafrázist, amely pedig véleményem szerint méltatlanul sekélyes kis mű. E három kiragadott példával csakis azt a közhelyet kívántam demonstrálni, milyen eltérő lehet a teljesítmények megítélése még bizonyos színvonal fölött is - de hogy e szintet az idén versengő előadások mind megütötték, azt nem vitatom.

Nem tudom, a válogatók szándéka vagy a véletlen alakította-e így, netán valódi változásokat jelez - s kíváncsi volnék, másnak mennyire tűnt föl -: a Találkozó idei programjában túlnyomó többségben voltak az eredeti bemutatók. Összesen négy olyan előadást láthattunk, amelynek szövege már korábbi előadásban is elhangzott magyar színpadon; ez az arány jelentősen eltér a korábbiaktól, és ez nagy előrelépés. Nem valami-féle „szocialista felajánlás” teljesítésében, hanem az Unalomnak nevezett ördög elleni harcban elért jelentős eredmény a számos új magyar és külföldi darab föltűnése. Ha nem kell is mindenáron „újat” mondani, azért az *érdekesség* fontos eleme, hogy a közönség ne tudja minden pillanatban előre, milyen cselekményfordulat, milyen replika következik. Színházi közérdek, hogy folytonosan bővüljön-frissüljön az elmesélt történetek, az elhangzó mondatok készlete.

S ha már a mondatoknál tartunk: természetes követelmény, hogy az új honi dráma nyelvileg (is) érdekes legyen, de talán nem mindig és nem mindenkinek evidencia, hogy az idegenből hazánkba szakadt drámák magyar szövegét ugyanezzel a mércével kell mérnünk - és hogy mérnünk kell egyáltalán. Némi ünneplésre is okot adhat, hogy egyetlen évadban (legalább) három olyan különlegesen erős - egyéni, szellemes és színszerű - fordítás került színre, mint a Hamvai Kornélé (*Az Iglic*), Parti Nagy Lajosé (*Vágy*) és Varró Dánielé (*Kés a tyúkban*). Örömmünket csak tetézi, hogy a társadalminak nevezett zsűri fontosnak tartotta,

A díjak egyébként is az arra érdekesek kezébe vándoroltak. Szinte minden kategóriára ⁴¹¹: a nyertesek helyébe nem, csak *melléjük* lehetett volna másokat javasolni. Vagyis: a minta tanúsága szerint - általános és megalapozott szkepszisünket föl nem függesztve - azt kell megállapítanunk, hogy az évadban jó néhány figyelemre méltó teljesítmény született. Ha csupán a férfi színészeket vesszük sorra: Gálffi László (*Burley*) messzemenőig kiérdemelte a díjat, de „riválisai” közül még legalább háromnak sikerült „nagyot dobnia” az idén. A *Hegedűs a háztetőn* főszereplője, Kulka János ritka közvetlenséggel, meleg humorral ábrázolta Tevjét (miközben ma⁴abiztos lép-

tekkel kerülte ki az olcsó viccelődés csapdái); Lengyel Ferenc *a Kés a tyúkban* molnárjaként vonzóan titokzatos volt, az ember szinte szeretett volna bepillantani tekintete, komor mosolya mögé, bele egyenest a lelkébe; Ottó szerepét pedig a *Vágy* című előadásban mintha a „beugró” Szarvas József-re írták volna (jaj, csak a kitűnő Lukács Andor meg ne bántódjék!): a figura úgy telibe találta legjobb képességeit, olyan pillanatról pillanatra tökéletes volt színész és szerep megfelelő, hogy az „átlagnéző” talán föl sem ismerte, milyen kiváló *alakítást* lát. (A *Vágy* egyébként is kiemelkedő színvonalú előadás - személyes véleményem szerint rendezőileg is értékesebb, mint az egyöntetűen sokra tartott *Sweeney Todd*.)

A kiosztott díjaknak tehát őszintén örülhettek nemcsak a díjazottak, hanem a „barátok és üzletfelek” is - mindazok, akik el tudták viselni ájulás nélkül a rövid és nem túlzottan ünnepélyes záróaktus negyedóráját a Merlin Színház klubnak álcázott szaunájában. A *forró* hangulatú eseményen egyéb-ként közpezsgó nem folyt (nehogy túlnnepeljük magunkat), viszont számosan megjelentek - még egy kóbor tévékamera is. Ugyanott, egy héttel korábban, a rendkívül rossz időpontra kitűzött megnyitóra nem volt kíváncsi a kutyaszor (beleértve a tisztelt zsűrit is) - „a média” szerencsére szintén távol-maradásával tüntetett; nehéz lett volna a kötelességből ott kornyadozó tíz-tizenkét embert lelkes tömegnek mutatnia. Igaz, nekik

legalább több hűsítő pezsgő jutott a rekkenő hőségben.

E két végpont között változó számban fordultak meg s ínháziak és színház iránt érdeklődők a Fesztiválközpontnak kikiáltott Merlinben, de tömegek sosem tolongtak, s késő estére mindig kiürült a helyiség. Ahogyan a Találkozó előadásait sem ostromolták önmagukból kikelt rajongók, több s még több élményt követelve maguknak, s a hírharsonák sem kürtölték világgá, mily nagy esemény zajlik színházi világunkban. Szolid, csendes kis fesztiválka zajlott az idén Budapesten - Győr után és Pécs előtt, titokban.

UPOR LÁSZLÓ

KISVÁRDA

FIATALOK

Egy évtizede, amikor a Határon Túli Magyar Színházak kisvárdai Fesztiváljának máig érvényes rendje kialakult, csaknem minden társulatból hiányoztak a fiatalok. A kilencvenes évek elején a képzés sem volt kielégítő (a marosvásárhelyi főiskolán például csak hárman végezhetek), de ami ennél fontosabb: a háborús, a politikai vagy a gazdasági helyzet miatt aki tehette, elmenekült szülőhelyéről - s erre leginkább a fiatalabbak vállalkoztak.

Ez a helyzet az évek során természetesen sokat változott, de a nagy áttörést az ideai kisvárdai fesztiválon tapasztalhattuk. Most egyértelműen a fiatalok játszották a főszerepet: a főiskolások, az éppen végzetek meg a pár éve pályán lévők.

E fesztivál másik érdekessége: a korábbi években főleg magyarországi vendégrendezők munkáit lehetett látni. Most nyolc produkciót erdélyi, vajdasági és kárpátaljai magyar rendező vitt színre, s négy magyarországi mellett négy román rendező jegyezte az előadásokat. Ez az átrendeződés nem csupán a fesztiválprodukcióknál tapasztalható, hanem az egész határon túli színházi életre jellemző, s ennek lényeges stílári, esztétikai következményei vannak vagy lehetnek, ugyanis a magyar és a román színházi gondolkodásmód találkozása új művészi minőséget eredményezhet.

Nézzük meg közelebbről e jelenségeket az előadások tükrében. Három erdélyi színházban - Marosvásárhelyen, Kolozsvárt és Szatmárnémetiben - dolgozott román rendező a társulatokkal, a negyedik művész Újvidéken vállalkozott egy rendkívül rossz helyzetbe került színház fellendítésére. A kitűnő hírnévnek örvendő román rendezőiskolát azzal szokás jellemezni, hogy alkotóik másodlagosnak tekintik a szöveget, hajlamosak az erőteljes stilizációra, a teatralitásra, a látványosság túlhajtására, a direkt hatásáskeltésre. Ha a három romániai munkát vesszük szemügyre, akkor ebben a jellemzésben sok igazság van.

Vásárhelyen a tavalyi *Elektra* után most *A tavasz ébredését* állította színre Anca Bradu.

A fiatal rendezőnt természetesen foglalkoztatja mindaz, ami Wedekind drámájában ma is érvényes, de ez az érdeklődés elsősorban nagytalokban fogalmazódik meg. Hatásos képek sorát komponálja, a hatalmas, háromszoros méretű zongora mint központi és egyetlen díszletlem egyszerre jelképes és valós tárgyként funkcionál, a figurák megsokszorozódnak, a felnőttek - s mindenekelőtt a tanárok - élő bábokként mozognak. A kínosan lassú tempó is oka annak, hogy az előadás képtől képig araszoljat, s a szereplők közötti kapcsolatok, maga a történet nem tud kibontakozni.

Kolozsváron Gogol *Háztűznézőjét* Mona Chirila vitte színre. Itt már az egész előadásra érvényes a végletes elrajzoltág, a karikatúrisztikus ábrázolás, a bábos szemlélet. Podkoljoszin, a házassaló fiatalember kivételével minden szereplő kitömött pókhas, szögletes mozgású, erősen kifeszett, már-már óriásbábszerű figura, aki torzítva, lassan, szinte szótagolva beszél. Kétségtelen, hogy e rendezői vízióban születik néhány komikus jelenet, de az egész elviselhetetlenül vontatott és érdektelen, hiszen a szereplők között végül is semmi nem történik meg. A Gogol-mű üres pojácáskodással silányul.

Szatmáron Gavriil Pinte állította színre *A makrancos hölgyet*, illetve Shakespeare darabjának egy sajátos megfogalmazását. (A cím ez esetben *A makrancos hölgy megszelídítése* lett.) Arra nem érdemes szót vesztegetni, hogy egyedülálló felfedezésként hirdeti a rendező és a társulat, hogy először ők állítják színpadra a mű keretjátékát, ami, ugye, enyhén szólva tájékozatlanságról tanúskodik, de arra már igen, hogy ez az előadás olyan, mintha marionettszínházat látnánk. A színpad elején egy alacsony paraván ad keretet az üres térnek, amelyben a színpad síkjával párhuzamosan két-három darab embermagas paraván mozog, s ezek mögül lépnek elő a szereplők, hogy pazar jelmezekben, de szögletes mozdulatokkal, természetellenes beszéd-móddal interpretálják a darab bizonyos jelene

teit. Ugyanis a darabot nagyon erősen meghúzták, a történet szinte alig követhető. E rendezőnek is fontosabb, hogy ötletparádé töltse ki a háromórás játékidőt, s nemigen törődik azzal, hogy vajon mi történhet két ember között, akik egymásnak vannak teremtve, de valami miatt nehezen tudnak egymásra találni.

Nem véletlen, hogy egyik előadás kapcsán sem szóltam a színészekről, ugyanis ez a fajta műmegközelítés a színész munkáját többnyire instrukciók végrehajtására redukálja, azaz kiemelkedő színészi teljesítmény egyik esetben sem született.

Egészen más stílusú és szemléletű előadást hozott létre George Ivascu Újvidéken. Alig fejeződtek be a bombázások, máris elkezdtek *a Hat szereplő szerzőt keres* című előadás próbáit. A társulat zömmel nagyon fiatal színészekből áll, az előadás tehát egyfajta továbbképzésnek is felfogható. Ivascu egyszerre volt hűséges és hűtlen Pirandellohoz. A szöveget ő is szabadon kezeli, s a produkcióba bátran beemel olyan részleteket, amelyek a színház régebbi előadásainak karikatúrisztikus idézetei, ugyanakkor a színház és az élet, az írott és a játszott szerep, a szerep és a valódi ember közötti különbség eldönthetlenségét, határaik összemosódását, az identitásproblémát a maga teljességében kibontotta. Méltán kapott a produkció díjat Kisvárdán is, A rendező minden színészt helyzetbe tudott hozni, kiegyenlített együttesjatek s néhány kiemelkedő alakítás született, mindenekelőtt Szorcik Kriszta Mostohalánya, de Nagypál Gábor Fiala színésze vagy Mezei Kinga Első színésznője is.

Hallatlanul erős jelenlétük van a vajdasági fiatal színészeknek. Ez nemcsak a Pirandello-darabban nyilvánult meg, hanem minden más újvidéki, illetve szabadkai előadásban is. E két város három színháza ugyanis öt produkcióval képviseltette magát Kisvárdán, s mindegyik erről tanúskodott. Még azok a produkciók is, amelyek kevésbé sikerültek. Az újvidékiek László Sándor rendezésében játszották Örkény István *Pistijét*, a szabadkaiak